

5. Metallimies ja minä

Terminator, Matrix, Avaruusseikkailu 2001, Metal Gear. Lista tekoälystä varoittavista elokuvista, peleistä ja kirjallisuuden merkkiteoksista on loputon. Älykkään koneen mukanaan tuoma eksistentiaalinen uhka on kiehtonut ihmistä tieteisfiktion alkuajoista lähtien. Vaikka väkivalta on vihteessä koneiden ylivallan suosituin ja näytövin ilmentämismuoto, on tekoälyn kehityksellä muita, paljon ajankohtaisempia ja kavalampia tapoja vaikuttaa lajimme tulevaisuuteen. Ensimmäinen taistelu konetta vastaan tullaan nimittäin käymään avaruuden tyhjiön ja kaupunkien raunioiden sijasta mieltemme sopukoissa, eikä sen panoksena ole mitään identiteettiämme vähäisempää.

Elokuvista tuttuihin metallimörköihin on kuitenkin matkaa, sillä aito tekoäly vielä ainakin toistaiseksi odottaa keksimistään. Siispä kaikki siihen liittyvä pohdinta tulee vielä monen sukupolven ajan jäämään spekulointitasolle. Nykypäivän teknologian ilmiöitä ja kehityslinjoja tutkimalla voimme silti tehdä valistuneita arvauksia siitä, mikä meitä saattaa tulevaisuudessa odottaa. Tekoälyn tavoin jo nykyiset älyteknologiat ja algoritmit ovat automatisoineet ja tehostaneet esimerkiksi teollisuuttamme tasolle, joka vielä 50 vuotta sitten vaikutti puhtaalta tieteisfiktionalta.

Älyteknologiaan ja tekoölyyn liittyy kuitenkin myös samankaltaisia riskejä. Ensimmäinen ihmiskunnan orjuuttanut laite ei nimittäin ollut taskustasi löytyvää läpyskää kummoisempi,

mikäli on uskominen Tommi Melenderin Apu.fi -sivustolla julkaistua blogikirjoitusta *Minäkin olen koneen orja* (13.1.2019): “Ei se mene niin, että minä käytän laitteita. Laitteet myös käyttävät minua, yhä tehokkaammin. Aivoni muovautuvat sellaisiksi kuin laitteet haluavat niiden muovautuvan.” Älylaitteiden passivoittavista ja keskittymiskykyä haittaavista vaikutuksista on tiedetty jo kauan, ja meillä on täysi syy olettaa tämän kehityslinjan jatkuvan aidon koneälyn vihdoin kehittyessä. Jos annamme jo verrattain yksinkertaisen koneen muovata itsestämme digizombeja, miten luulemme selviytyvämmä monimutkaisemman kanssa? Ei ole vaikea kuvitella tulevaisuutta, jossa ihmisen rooli on tyhmentyä kotisohvallaan tekoälyn innovoidessa ja kehittäessä maailmaa, sillä olemmehan jo vuosia eläneet tämänkaltaisen dystopian orastavassa alkuvaiheessa kiitos älylaitteiden. Mikä pahinta, sen syntyminen ei vaatinut Terminaattorista tuttua koneiden vallankumousta: syynä oli ihmisen oma mukavuuden halu ja mielen heikkous.

Pahimmillaan siis nykyihmisen olemuksen peruspilarit, uteliaisuus, älykkyys ja kriittinen ajattelu, saattavat kaikki olla tekoälyn myötä uhattuina. Ajatustyön lopulta käydessä turhaksi algoritmien kehittäessä itseään ja tekoälyn ratkoessa yhteiskuntien ongelmia ihminen ei kehity, vaan lopulta muuttuu orgaaniseksi koneeksi paitsi keholtaan, myös mieleltään. Juuri koneen mielelle asettaman uhan Melender ottaakin esille siteeratessaan Pekka Vahvasen *Kone kaikkivaltias* –teoksen toteamusta: “--tarvittavan vallankumouksen on tapahduttava mielissämme. Eli juuri siinä paikassa, jota älylaitteet haurastuttavat.”

Voimmeko silti tosiaan verrata vain nimellisesti älykkäitä laitteita itsenäisesti ajattelevaan jumalkoneeseen? Valoisampi tulevaisuus, jossa ihminen kykenee kehittymään eteenpäin tekoälyn rinnalla, näyttää kymmentuhatvuotisen historiamme perusteella mahdolliselta, jopa varmalta. Aidon koneälyn kehittyminen voi toimia samanlaisen kulttuurisen murroksen liikkeellepanijana kuin maatalouden keksiminen aikoinaan. Kun ihmisen ei tarvinnut käyttää kaikkea energiaansa ravinnon hankkimiseen, hän saattoi suunnitella tulevaa ja rakentaa kulttuuriaan. Tekoäly voi siis hyvinkin olla välttämätön astinkivi matkalla itse ihmisyyden kehityksen seuraavaan vaiheeseen ja ihmislajin evolutiivisen umpikujan ohittamiseen.

Mikä ihmisen rooliksi siis lopulta jäisi tilanteessa, jossa ihmiskunta välttäisi painajaisen ja käyttäisi tekoälyä korvaajan sijasta itsensä jatkeena? Juho Vaiste tarkastelee kysymystä Tieke-sivuston kolumnissaan *Miten ja miksi tekoäly muuttaa ihmiskäsitystämme* (4.12.2018). Hänen arvelee toimijuutemme pääpisteen siirtyvän kohti tehtäviä, joiden suorittaminen jopa loputtoman kehittyneelle koneelle voi olla mahdotonta. Kyvyt, kuten empatia, oikeustaju ja luova ajattelu, voivat olla tulevaisuuden ihmisen tärkeimpiä ominaisuuksia. Tekoälyssä piilee siis voima ihmisyyden tuhoamisen sijaan auttaa meitä tarkentamaan ja hiomaan käsitystämme itsestämme.

Ehkäpä kuitenkin olemme keskittyessämme ainoastaan itse tekoälyn seurauksiin unohtaneet ne muutokset ihmisessä, jota sen kehittäminen filosofiselta ja henkiseltä kannalta meiltä lajina vaatii. Tarkastellessamme tekoälyn vaikutusta ihmiskäsitykseen ehkä itse päämäärää tärkeämpiä ovatkin ne kehitysaskeleet, joita otamme matkalla sitä

kohti. Taistelu konetta vastaan tullaan käymään kauan ennen aidon tekoälyn keksimistä, ja sen päämääränä on ihmisluonnon kehittäminen teknologian edellä. Se, miten tekoäly tulee muokkaamaan ihmiskäsitystämme, on toistaiseksi merkityksetöntä, sillä voittajaa ei määrää muutoksen laatu vaan itse muokkaaja. Meidän on ehdittävä ensin, jottei lapsenkengissään oleva ihmiskunta löydä itseään tilanteesta, jossa sillä on avain luoda uusi eksistentiaalinen uhka ydinaseen rinnalle.

Siitä huolimatta tuleeko tekoäly olemaan tuhoa kylvävä metalliluuranko, mieleemme tuho, sen jatke tai pelkkä ajatuskoe, ovat sen vaikutukset ihmismieleen jo nyt olleet valtaisan. Sen pelkkä konsepti pakottaa meidät pohtimaan ihmisyyttämme ja määrittelemään itsemme, sen mitä olemme, mistä tulemme ja mihin olemme matkalla.

